

Eirik Lidsheim

Problemene ved elisitering av trykklette personlige pronomener

En pragmatisk analyse av hvorfor trykklette personlige pronomener er vanskeligere å elisitere enn andre nominale former.

Juni 2022

NTNU

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
Det humanistiske fakultet
Institutt for språk og litteratur

Bacheloroppgave

2022

Eirik Lidsheim

Problemene ved elisering av trykklette personlige pronomen

En pragmatisk analyse av hvorfor trykklette personlige pronomen er vanskeligere å elisitere enn andre nominale former.

Bacheloroppgave
Juni 2022

NTNU

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
Det humanistiske fakultet
Institutt for språk og litteratur

Kunnskap for en bedre verden

Oppsummering

I denne bacheloroppgaven blir problemstillingen «hvorfor er det vanskeligere å elisitere trykklette personlige pronomen enn andre nominale former?» analysert med utgangspunkt i pragmatisk teori vedrørende valg av nominal form for å referere til gjenstander, konsepter og skapninger, samt erfaringer fra to språkvitenskapelige produksjonseksperimenter som elisiterer trykklette personlige pronomen.

Grunnlaget for oppgaven er å analysere problemene til ett av disse eksperimentene, som i 2022 blir brukt til datainnsamling i forskningsprosjektet Grammatical Gender in Norwegian Dialects: Variation, Acquisition & Change (GenVAC), og å potensielt utvikle forslag til hvordan dette eksperimentet kan forbedres til den videre datainnsamlingen.

Oppgavens viktigste funn kan oppsummeres på følgende vis: dersom kriteriet for å bruke trykklett pronomen for å referere til en entitet er møtt, vil det alltid være det mest økonomiske alternativet blant flere tilstrekkelig informative nominale former. I og med at trykklette pronomen alltid vil være én av flere mulige former i tilfeller der de kan brukes, vil de ikke kunne elisiteres med samme forutsigbarhet som andre nominale former.

For å sørge for at et eksperiment som elisiterer trykklette pronomen skal bli mer forutsigbart, er det nødvendig å rette oppmerksomhet mot eksperimentdeltakerens språklige atferd for å utelukke produksjon av andre tillatte former. Å gjøre dette er derimot problematisk da det kan føre til at eksperimentdeltakerene selvkorrigerer sin egen språklige produksjon, som innebærer at man risikerer å påvirke dataen.

Basert på analysen bak disse funnene blir det foreslått noen endringer av GenVAC-eksperimentet, i tillegg til at det legges frem et videreutviklet eksperimentformat utformet for pålitelig elisitering av personlige pronomen uten bruk av potensielt problematiske informantinstruksjoner, som kan brukes i fremtidig forskning.

Undertegnede har jobbet som forskningsassistent for GenVAC vårsemesteret 2022, parallellt med arbeidet med denne oppgaven.

Innhold

1 Innledning	3
2 Teori: elisitering og trykklette pronomen	4
2.1 Elisitering	4
2.1.1 Det naturlige, upåvirkede språket.....	4
2.1.2 Elisitering av naturlig og realistisk produksjonsdata	6
2.2 Trykklette personlige pronomen	8
2.2.1 Hva er trykklette personlige pronomen?.....	8
2.2.2 Trykklette pronomens funksjon	9
2.3 Gitthetshierarkiet: nominale former og referansetilordning	10
2.3.1 Gitthetshierarkiet om trykklett pronomen.....	11
3 Tidligere forskning og GenVAC-eksperimentet	13
3.1 Rødvand, Eksperiment 1	13
3.2 GenVAC eksperiment 4.....	16
4 Hvorfor er det vanskelig å elistere trykklett pronomen?	19
4.1 Formens iboende problematikk	19
4.2 Potensielle problemer ved eksperimentssituasjonen	23
5 Hvordan bør trykklette pronomen elisiteres?	25
5.1 Endringer av E4	25
Endring 1: Treningsobjekter	25
Endring 2: Utfør PPI-eksperimentet først	26
Endring 3: Oppumntre til å tematisere adverbial	26
Endring 4: Modellere ønsket svar for animat treningsobjekt.....	27
5.2 Et alternativt eksperimentsformat	28
6 Konklusjon og oppsummering	31
Referanseliste	33

1 Innledning

Grammatical Gender in Norwegian Dialects: Variation, Acquisition & Change (GenVAC), er et forskningsprosjekt ved NTNU som mellom 2020 og 2024 vil kartlegge og granske bortfallet av grammatisk hunkjønn i norske dialekter¹. Blant datainnsamlingsmetodene som blir tatt i bruk i prosjektet, er fire produksjonseksperimenter designet for å lokke frem, eller *elisitere*, nominale former som direkte eller indirekte gir uttrykk for grammatisk kjønn.

Eksperimentet som elisiterer trykklette personlige pronomen med referanse til inanimater (PPI) – *han, hun, det, den* – fungerer ikke med samme forutsigbarhet som de tre øvrige eksperimentene. Grunnlaget for denne oppgaven er å analysere dette eksperimentets problemer, for å utvikle forslag til hvordan til hvordan det kan forbedres.

Opgavens sentrale problemstilling er *hvorfor trykklette personlige pronomen er vanskeligere å elisitere enn andre nominale former*. Denne problematikken er noe paradoksal: pronomen er den nominale formkategorien som har aller høyest bruksfrekvens i norsk, da hele 33% av norske nomenfraser realiseres med pronomen (Borthen, 2022, s. 35). Hvorfor er disse da vanskeligere å elisitere enn andre, mindre brukte nominale former?

Hovedårsaken til dette kan oppsummeres med at trykklett pronomen alltid vil være det mest *økonomiske* alternativet blant flere nominale former man kan anvende i omtalen av en entitet, dersom kriteriene for å bruke trykklett pronomen er møtt. Normer og prinsipper for kommunikasjon fører til at man *oftest* benytter den mest økonomiske formen tilgjengelig, men i og med at det alltid vil finnes et mindre økonomisk, men tillatt alternativ, vil det være umulig å konstruere en kontekst som elisiterer trykklett personlig pronomen med fullstendig forutsigbarhet.

Opgaven er strukturert på følgende vis: **Kapittel 2** inneholder avgrensninger og forklaringer av begrepene *elisitering* og *trykklett personlig*, og teoretiske redegjørelser for *kvantitetsmaksimen* (Grice, 1975), *relevansprinsippet* (Sperber & Wilson, 1986/1995) og *gitthetshierarkiet* (Gundel m.fl, 1993). En forståelse av disse begrepene og teoriene i lys av hverandre danner grunnlaget for å analysere og svare på problemstillingen;

Kapittel 3 inneholder beskrivelser av PPI-eksperimentet i GenVAC, samt et av eksperimentene som inspirerte utformingen av GenVAC-eksperimentet;

¹ Undertegnede har bidratt i GenVAC som forskningsassistent våren 2022. Arbeidet har involvert å utføre datainnsamling med de fire produksjonseksperimentene og transkribering av lydopptak fra eksperimentene.

Kapittel 4 inneholder analysen av oppgavens sentrale problemstilling, altså *hvorfor trykklette personlige pronomen er vanskeligere å elisitere enn andre nominale former*, og bygger på betraktningene fra samtlige av de foregående kapitlene;

I **kapittel 5** fremkommer det forslag til hvordan GenVAC-eksperimentet kan endres. I tillegg til dette legges det frem et viderutviklet men uutprøvd eksperimentformat til elisitering av pronomen, som kan brukes ved fremtidig forskning

I tillegg til å kunne ha en instrumentell verdi for GenVAC, vil oppgaven også nye aspekter ved elisitering av nominale former generelt, og trykklette pronomen spesielt. Dette kan danne grunnlag for videre forskning, og utformingen av fremtidige språkvitenskapelige elisiteringseksperimenter.

2 Teori: elisitering og trykklette pronomen

For å drøfte hvorfor akkurat personlige pronomen vanskelig lar seg elisitere, er det viktig å etablere forståelser av (i) hva det å *elisitere* språkdata innebærer, og (ii) formelle aspekter ved personlige pronomen og hvilke forutsetninger og konvensjoner som belyser bruken av akkurat denne nominale formen.

2.1 Elisitering

Eksperimentelle elisiteringsteknikker innebærer å plassere en informant i en kontekst designet for å *lokke frem* en tenkt reaksjon. I språkvitenskapelig forskning brukes elisitering til å lokke frem produksjon av ordformer og syntaktiske konstruksjoner, og en av fordelene ved bruk av denne teknikken er at man kan generere *naturlig* data med tilstrekkelig grad av struktur til at den blant annet egner seg for kvantitative analysemetoder (Gillioz & Zufferay, 2020). Før vi ser nærmere elisitering generelt, er det viktig å avgrense hva som menes og hva som ikke menes med å omtale språklig produksjon som mer eller mindre *naturlig*, da dette har en iboende problematikk ved seg.

2.1.1 Det naturlige, upåvirkede språket

Hva det vil si at språklig produksjon er mer eller mindre *naturlig*, har spesielt vært gjenstand for diskusjon i sosiolingvistikken, og kan knyttes opp mot William Labovs virke og arv. Labov introduserte i 1972 begrepet *the vernacular* for å omtale språk i det han mente var dets mest naturlige forekomst; *uforurenset* produksjon der språkbrukeren i minimal grad overvåker og redigerer seg selv (Sollid, 2003, s. 176). I laboviansk sosiolingvistisk forskning ble det tatt sikte på å eliminere alle potensielle kilder til forurensning av dette idealet ved datainnsamling, da det var dette rene og upåvirkede språket som ble betraktet som sosiolingvistikkenes *sanne* forskningsobjekt (Hårstad m.fl., 2017, s. 162).

Ideéen om *the vernacular* har blitt kritisert på mange grunnlag, blant annet at forskerens tilstedeværelse vil påvirke informanten, og at absolutt all språkbruk forekommer i en eller annen sosial kontekst som uunngåelig vil legge føringer på den resulterende produksjonen (Sollid, 2003; Hårstad m.fl., 2017, s. 162). Å eliminere *alle* kilder til 'forurensning' er da verken tjenelig eller mulig, da noen av dem ikke lar seg fjerne, og fordi summen av disse som utgjør konteksten som gjør den språklige produksjonen *naturlig for den aktuelle situasjonen den fremkommer i*.

På tross av at all språkbruk sådan kan ses på som *naturlig* i én forstand, eksisterer det en enighet om at det språkvitenskapelige formålet ved datainnsamlingssituasjonen burde holdes i bakgrunnen, fordi en "for sterk vektlegging av informantenes egen språklige atferd vil kunne føre til en form for selvkorrigerende" (Hårstad m.fl., s. 166). Et overordnet prinsipp man kan trekke ut av dette kan være at *situasjonselementer som kan tenkes å gjøre informanten bevisst på at deres egen språklige produksjon er forskningsobjekt, burde elimineres eller unngås hvis det lar seg gjøre*, fordi dette potensielt kan påvirke dataen ved at informanten – som følge av å bli selvbevisst – overvåker og redigerer sin egen språklige produksjon.

At elisiteringseksperimenter lar forskere generere naturlig språkdata (Gillioz & Zufferay, 2020), kan da leses med den betydning at dataen genereres i situasjoner som simulerer *naturlig* og/eller *autentisk* diskurs i den grad at de ønskede produksjonene lokkes frem med stimuli som i minst mulig grad behøver å rette oppmerksomhet mot *hva* informanten sier, eller *hva* som er *riktig* og *galt* å si i situasjonen. Eksempelvis kan spørsmålet «*hva ser du her?*», stilt til noen som blir vist en saks, regnes med å elistere svar som «*jeg ser [en/ei] saks*», uavhengig av om spørsmålet blir stilt i eller utenfor en eksperimentssituasjon. Det at man i et elisiteringseksperiment kan stille tilsvarende spørsmål om de 20 samme objektene til flere hundre informanter vil si at man kan lokke frem data på 20 SG.INDEF nomenfraser med foranstilt artikkel, med en slik grad av struktur at den egner seg for en rekke statistiske analysemetoder. Dette vil gi data på hvilket grammatisk kjønn objektene ordform har i informantens grammatikk, ved å granske hvilken artikkel som blir brukt.

Dette står i opposisjon til å stille informanter spørsmål som «ville du sagt *en*, *ei* eller *et* før ordet *saks?*», som kan tenkes å samle data om samme fenomen, men under en omstendighet der informanten *aktivt* må ta stilling til hvordan hen vanligvis snakker, heller enn at det lokkes frem en *naturlig* og *mindre påvirket* produksjon av en foranstilt artikkel. At informanten må ta et slikt aktivt valg kan, av en rekke årsaker, innebære at det oppgitte svaret ikke er representativt for hva informanten ville produsert spontant.

Såkalt *priming*; taleres tendens til å reproducere former og strukturer nylig ytret i diskursen (Wolleb, 2015, s. 19), kan forstås på en liknende måte som *påvirkning*. Ved *priming* fører noe i situasjonen fører til at informanten bevisst eller ubevisst redigerer sin språklige atferd. I et eksempel likt det ovenfor vil *priming* kunne innebære at informanten hører en produksjon av frasen «*ei saks*», før han selv skal produsere en liknende frase for å identifisere en avbildet saks. Dersom informanten også produserer frasen «*ei saks*» som respons på stimulien, vil man ikke kunne være sikker på om dette er en naturlig produksjon av hunkjønnsartikkelen *ei*, som informanten ville kunne ha ytret uten å ha blitt påvirket, eller om informanten etterlikner produksjonen han nettopp hørte. Vanlig praksis er å forkaste datapunkter utsatt for *priming* (Gillioz & Zufferay, 2020).

2.1.2 Elisitering av *naturlig* og *realistisk* produksjonsdata

Å elisitere språkdata innebærer altså å konstruere en kontekst der informanter blir utsatt for stimuli som gjør optimalt spontane og naturlige produksjoner av det man behøver data på sannsynlig, eller *tilnærmet obligatorisk* (Gillioz & Zufferay, 2020).

Det kanskje mest kjente eksempelet på et elisiteringseksperiment er *wug-testen* (Berko, 1958). I dette ble det elisitert en suffiksert flertallsform av engangsordet «*wug*» fra barn, for å påvise at mennesker spontant bruker bøyingsmorfologi for å produsere ordformer de aldri har kan ha hørt før. Etter å ha bli vist et bilde av en skapning og blitt fortalt at skapningen er en «*wug*», ble barna vist et bilde med *to* slike skapninger. Da sier forskeren «*Now there is another one. There are two of them. There are two ___*», og signaliserer at barnet skal fullføre setningen, noe som hadde en forutsigbar evne til å elisitere ordformen *wug-s* (Gillioz & Zufferay, 2020). I dette eksperimentet legges det strengt kontrollerende rammer på informantens språklige produksjon, i den grad at informanten kun skal produsere ett eneste ord for å fullføre forskerens setning. Da rammene for ‘vanlig’ diskurs sjeldent er så kontrollerte vil derimot nivået av kontroll gå bekostning diskurssituasjonens realisme (Gillioz & Zufferay, 2020; Ringdal, 2018, s. 138). *Wug*-eksperimentet elisiterer altså én produksjon av én nomenfrase i ubestemt flertallsform, og kan gjøre dette med stor forutsigbarhet fordi informantens verbale produksjon er strengt kontrollert.

Elisiteringsteknikker kan derimot også involvere mindre kontroll. Eksempelvis kan informanter bli vist en videosnutt og bli bedt om beskrive den. Dersom klippet er ukomplisert, og f.eks viser en gutt som sparker fotballer i et mål og feirer hver gang han scorer, vil det være forutsigbart at diskursen kommer til å handle om akkurat dette. For at diskursen skal være

deskriptiv i forhold til det filmen viser, vil informanten måtte bruke en *uforutsigbar* kombinasjon av verb: *sparke, skyte, treffe, bomme*; og referensielle nominale former; *ball, gutt, fotballspiller, mål*. Eksperimentssituasjonen er altså ikke *kontrollert* til en slik grad at dataens struktur har en forutsigbarhet som i nærheten av wug-testen, men diskurssituasjonen vil til gjengjeld være betydelig mer realistisk, i den forstand at informanten har stor grad av frihet over produksjonen sin. Dersom man f.eks. behøver produksjonsdata om ulike verbtempus, vil et eksperimentformat med lav kontroll kunne være passende (Gillioz & Zufferay, 2020), da det ikke vil være mulig å gi en beskrivelse av videoen (eller noe som helst) *uten* at tempus er involvert. Dersom det er slik data man behøver er det altså hverken nødvendig eller hensiktsmessig med høy grad av kontroll.

Et høyt nivå av kontroll vil altså bidra med forutsigbarhet i dataens struktur, men gå på bekostning på dataens realisme, altså hvor representativ den er for forekomster av det aktuelle fenomenet i den virkelige verden. Dersom man ønsker at dataen skal være optimalt representativ, utgår det at nivået av kontroll i eksperimentssituasjonen burde holdes til et nødvendig minimum. Det utgår at hva som er en *egnet* mengde kontroll vil avhenge av (i) ***hva man ønsker å elisitere***; under hvilke omstendigheter forekommer produksjonene av dette språklige fenomenet, og hvor krevende er disse å fasilitere for? Og (ii) ***hvor strukturert dataen behøver å være*** for at den skal kunne analyseres på tenkt måte.

For begge av de to eksempeleksperimentene kan vi merke oss at ingen av de verbale instruksene retter eksplisitt oppmerksomhet mot informantens språklige atferd, i den forstand at det blir innført *regler* for hva informanten kan og ikke kan si, eller at det gis *hint* om hva som er forskningsobjektet. I wug-testen blir det f.eks. ikke gitt instruksjoner som «*når du fullfører setningen min skal du kun si ett ord, og det ordet må referere til alt som vises på skjermen*», eller noe så eksplisitt som «*du skal kun si ett ord, og det skal være en flertallsform*». Slike instruksjoner er ikke nødvendige for å elisitere den ønskede formen, og kan tenkes å føre til at informantene blir forvirret og/eller selvovertvåkende. Slike mer *eksplisitte* instruksjoner vil, i dette tilfellet, ikke ha noen hensiktsmessig funksjon.

Begrepet *påvirkning* introdusert i 2.1.1 kan da ses på som en mer eksplisitt og problematisk form for kontroll. I et elisiteringseksperiment er det alltid nødvendig med noe kontroll, men denne behøver ikke og bør ikke innebære påvirkning. Idealet for elisiteringseksperimentet kan da tenkes å innebære at eksperimentssituasjonen er konstruert med et nødvendig minimum av *implisitt kontroll*, og ingen *påvirkende kontroll*. At et slikt

eksperiment lar seg designe avhenger da av faktorer ved fenomenet man ønsker data på: hvilke betingelser kjennetegner produksjoner av det? Og er det mulig å konstruere en situasjon der disse betingelsene er oppfylt? For å svare på oppgavens problemstilling, altså *hvorfor det er vanskeligere å elisitere trykklette personlige pronomen enn andre nominale former*, er det da viktig å granske hvilke forutsetninger som ligger bak produksjon av den nominale formen oppgaven handler om, som har vist seg å være problematisk å elisitere, altså trykklette personlige pronomen.

2.2 Trykklette personlige pronomen

2.2.1 Hva er trykklette personlige pronomen?

Pronomen er såkalte *pro-ord* – altså ord som får sin *referanse* fra noe i den språklige eller fysiske konteksten – som erstatter substantivfraser (Faarlund, 1997, s. 25-26). Dersom pronomenet referer tilbake tilbake til en en frase ytret i den umiddelbare lingvistiske konteksten – til en såkalt *antesedent* – har det *anatorisk* referanse, og dersom det referer til noe i den ekstralingvistiske konteksten er referansen *deiktisk* (Faarlund, 1997, s. 1174).

Ulikhetene mellom pronomenssystemene i bokmål og nynorsk er illustrerende for hvorfor data om pronomen er viktig for å kartlegge endringer i genuskategorien, og for å forklare forskjellen mellom *grammatisk* og *referensielt* kjønn. I nynorsk kongruerer personlige pronomen alltid med sin antesedents *grammatiske* kjønn. Hunkjønnsformen *hun* må altså brukes for å referere til entitetene *ei jente*, *ei ku*, og *ei saks* (Faarlund, 1997, s. 326-327). I bokmål vil formene *hun_(F)* og *han_(F)* kun kunne brukes dersom de samsvarer med entitetens *referensielle* kjønn. *Hun_(F)* vil altså brukes med referanse til *ei jente_(F)* såvel som *et kvinnfolk_(N)*, da begge disse entitetene er menneskelige animater med *referensielt* hunkjønn. Formen *den* brukes dersom man referer til inanimater (*ei saks*). Ikke-menneskelige animater som *ku*, kan bli referert til med både *hun* og *den*.

Det som da er interessant å granske er hvorvidt dialekter som tradisjonelt sett har hatt et pronomenssystem som i nynorsk endrer seg i retning av systemet i bokmål, og den viktigste dataen for dette formålet er PPI, altså trykklette personlige pronomen med referanse til inanimate objekter; altså hvorvidt dialekter som tradisjonelt sett referer til inanimater som *en stein_(M)* og *ei saks_(F)* med formene *han_(M)* og *hun_(F)*, eller om disse dialektene bruker formen *den*.

2.2.2 Trykklette pronomens funksjon

Trykklette pronomensformer har en *økonomiserende* funksjon i språket ved at de lar oss erstatte lengre nominalfraser med en fonetisk redusert pro-form med kontekstuellet betinget referent, men likevel kommunisere det samme proposisjonelle innholdet.

Filosofen Paul Grice formulerte ulike *maksimer* for kommunikasjon, altså uskrevne normer og regler som styrer hvordan vi kommuniserer med hverandre. *Kvantitetsmaksimen* sier at man skal (i) «gjøre bidraget sitt så informativt som det behøver å være for det kommunikative formålet» og (ii) «ikke gjøre bidraget *mer* informativt enn det behøver å være» (Grice, 1975; Gundel m.fl, 1993, s. 295, min oversettelse).

Ett av Grice' andre maksimer, *relevansmaksimen*, informerte utviklingen av *relevansteori*. Dette rammeverket sier at dersom en kommunikativ handling skal være vellykket, eller *optimalt relevant*, må den fremkalle det maksimale *kognitive utbyttet* hos adressaten, uten behov for unødvendige *prosesseringskostnader* (Falkum & Kjøl, 2014, s. 181; Sperber & Wilson, 1986/1995). Noe forenklet vil dette si at man helst vil overbringe så mye ny informasjon som mulig på det lettest forståelige viset.

I kontekster der trykklette pronomener har entydig referent, sier kvantitetsmaksimen da at denne formen burde velges dersom man står med valget mellom flere former, da de både er så informative som den *behøver* å være, samtidig som de ikke vil være *mer* informative enn nødvendig, for bidragets kommunikative formål. En annen nominal form som kan brukes med referanse til samme entitet, gitt at den er tilstrekkelig informativ, vil kreve bruk av mer tid og krefter enn det fonetisk reduserte pronomenet. Bruk av andre former vil altså kommunisere nøyaktig det samme, men på en mindre effektiv måte.

Den relevanssteoretiske forklaringen likner på den til kvantitetsmaksimen. En trykklett pronomensform vil ikke kreve at tilhørere bruker kognitiv prosesseringskraft på å *pakke ut* informasjon som allerede er kjent, og som da ikke bidrar til å gjøre bidraget mer relevant. I norsk er trykklette pronomensformer de mest fonetisk reduserte nominale formene, og statistikk fra andre språk viser at trykklett pronomener brukes i den store majoriteten av tilfeller der forutsetningene for å bruke formen er oppfylt: 87% i engelsk, 70% i russisk, 72% i kinesisk, 74% i japansk (Gundel, 1993, s. 291).

At bruken av trykklett pronomener er *tillatt*, vil si at kontekstuelle faktorer gir taleren grunn til å anta at en tilhører umiddelbart vil kunne slutte seg til hva pronomensformen referer til. Hva dette innebærer er av åpenbar relevans for oppgavens problemstilling, og dette kan

forklars av den teoretiske modellen *gitthetshierarkiet* (Gundel m.fl, 1993). Denne modellen presenteres i neste delkapittel og er sentral for oppgavens analyse.

2.3 *Gitthetshierarkiet: nominale former og referansetilordning*

Jeanette Gundel introduserte i 1993 den teoretiske modellen *gitthetshierarkiet*, som illustrerer forholdet mellom *nominal form*, *referent*, og *referentens kognitive gitthetsstatus*. Kort forklart forteller modellen at det man snakker om (*referenten*), må oppfylle visse kriterier for kunnskap hos samtalepartnerene (*den må ha en viss kognitiv status*), for at en viss nominal form skal egne seg for å referere til den aktuelle referenten.

Modellen har seks slike (kognitive) gitthetsstatuser, og disse står i et så såkalt omfatteshierarki (illustrert i (1) og (2)), som innebærer at en status omfatter, men ikke omfattes av, samtlige laverestilte statuser, altså de statusene til høyre for statusen ihht. (1) (Fretheim, m.fl, 2010, s. 1766; Gundel m.fl, 1993).

(1) Status: *fokusert > aktivert > kjent > unikt identifiserbar > referensiell > type identifiserbar*
Form: *det* *(den svarte) hunden* *en svart hund*

Statusene lengst til venstre i hierarkiet er da de mest restriktive, fordi kravene for at en referent skal ha disse statusene omfatter kravene for samtlige lavrestilte statuser. At en referent har en gitt kognitiv status muliggjør bruken av én eller flere nominal former assosiert med denne statusen, og dette er eksemplisifisert med formene assosiert med statusene *fokusert*, *unikt identifiserbar*, og *type identifiserbar* i (1).

At en nomenfrase da inneholder ulike determinativs-, suffiks- og pronomensformer signaliserer altså at entiteten som en nomenfrase referer til, *minst* har den kognitive statusen som muliggjør bruken av determinativet, suffikset eller pronomenet. Det er derimot ikke sånn at bruk av en nominal formtype, f.eks en bestemt nomenfrase som «*den svarte hunden*», alltid innebærer at referenten har den eksakte kognitive statusen som muliggjør bruk av formen, i dette tilfellet *unikt identifiserbar*. Former assosiert med lavrestilte nivåer kan også brukes for å referere til entiter som oppfyller kravene for hierarkisk høyerestilte statuser. Å bruke en bestemt NP som *Den svarte hunden*, **muliggjøres** altså av at referenten har statusen *unikt identifiserbar*, men formen vil også kunne anvendes dersom referenten har statusene *kjent*, *aktivert* og *fokusert* (Fretheim m.fl, 2010, s. 1766; Gundel m.fl, 1993).

En mer deskriptiv forklaring av modellen fremkommer i (2). For hver av de kognitive statusene inneholder (2) det følgende: (i) korte forklaringer av *minimumskravet* for at en

referent skal ha denne statusen statusen, (ii) hvilke formkategorier som er assosiert med statusen, og (iii) eksempler på hvilke former som kan brukes for å referere til entiteten på både norsk og engelsk. De engelske formkategoriene og eksemplene er hentet fra (Gundel, 1993), og de norske er basert på forelesninger om gitthetshierarkiet gitt av Pawel Urbanik ved NTNU, våren 2022 i emnet *Betydningslære – semantikk og pragmatikk*.

Kognitiv Status høy→lav :	Fokusert >	Aktivert >	Kjent >	Unikt identifiserbar >	Referensiell >	Type identifiserbar
Avsender antar at Referenten minst må [...] for å ha denne statusen	Være tema for samtalen på det aktuelle tidspunktet	Være tilstede i korttidsminnet til adressaten	Være tilstede i (langtids)minnet til adressaten	Kunne identifiseres av adressaten basert på den nominale formen alene	Referere til noe bestemt men uspesifisert	Refere til noe ubestemt og uspesifisert.
Form-kategori muliggjort av status :	Trykklett pronomen	Proksimal demonstrativ (artikkel og pronomen) + Distal demonstrativ pronomen	Distal demonstrativ determinativ	Definitiv-suffiks (ikke engelsk) Definitiv determinativ	Ikke relevant for norsk – kan kun realiseres med <i>Indef NP</i> indefinitiv <i>this</i>	Indefinitiv determinativ
Form eksempel for egg:	Det It	Dette egget Dette DET This Egg This That	DET egget That egg	(det brune) egget The (brown) egg	- This ² egg	Et egg An egg

(2): Fremstilling av gitthetshierarkiet med kriterier, muliggjort formkategorier og eksempelformer med referanse til entiteten 'egg'.

2.3.1 Gitthetshierarkiet om trykklett pronomen

Som vi ser i (3) er forutsetningen for å kunne bruke trykklette pronomensformer (gul markering) at referenten har den hierarkisk høyeststilte, og sådan mest restriktive, kognitive statusen *fokusert*. Dette innebærer at referenten må oppfylle kriteriene til samtlige underordnede statuser, tillegg til å oppfylle kriteriet for å være *fokusert*, som er at referenten må være den pågående diskurssituasjonens *hovedtema* i det øyeblikket formen brukes (Gundel m.fl, 1993, s. 279). At en referent har denne statusen gjør det derimot ikke obligatorisk å bruke

² Det finnes ikke en tilsvarende form for indefinitiv 'this' på norsk. Eksempelet gitt i Gundel m.fl (1993), er dersom noen holdes våken av at de hører bjeffingen til 'en eller annen' hund de ikke kjenner til fra før, så kan de si «**This dog** kept me awake last night», og tydelig referere til en bestemt men uspesifisert hund, og ikke signalisere det samme som signaliseres av den proksimale demonstrative determinativen 'this'.

trykklett pronomer; i og med at *fokusert* er den hierarkisk høyeststilte og mest restriktive statusen, spår modellen at former assosiert med samtlige underordnede former vil kunne brukes for å referere til fokuserte entiteter. I den store majoriteten av tilfeller brukes likevel trykklett pronomer for å referere til fokuserte entiteter (Gundel m.fl, 1993, s. 291).

En allmenngyldig avgrensning av hva det vil si at en referent er *hovedtema* for samtalen, og sådan oppfyller kriteriet for å være *fokusert*, lar seg vanskelig formulere. Én kontekst som utløser denne statusen er tilfeller der referenten var *tema* i ytringen umiddelbart forut (Gundel, 1993, s. 297). Dette er heller ikke en veldig presis forklaring, og lar seg best illustrere med et eksempel: Dersom noen stiller spørsmålet «Hvor la du [**det brune egget**_(N) **som høna la i går**]_i?», er referenten til den markerte nominalfrasen tema for ytringen. Dette spesifikke egget er nå altså *fokusert*, og man vil kunne benytte seg av et trykklett pronomer som kongruerer med frasen, altså intetkjønnsformen *det*_(N), for å referere til det samme egget, når man svarer på spørsmålet i den påfølgende ytringen: «Jeg har verken sett eller rørt **det**». Man vil derimot også kunne bruke en underspesifisert form og likevel formidle det samme proposisjonelle innholdet: «Jeg har verken sett eller rørt [(det brune) **egget**_i (som høna la i går)]_i».

Som tidligere nevnt kan det til at pronomensformen oftest blir valgt istedenfor en underordnet form, kan enklest forklares av at pronomensformer er mest økonomiske, og tar kortere tid å uttale. Den relevantsteoretiske forklaringen av det samme er at man, ved å bruke pronomensformen, unngår unødvendig repetisjon av informasjon som allerede er kjent, og som sådan ikke tilfører noen form for relevans til ytringen; hverken i form av å gjøre ytringen lettere å forstå eller ved å bidra til å endre ytringens betydning. Som svar på spørsmålet «*hvor la du [egget]_i?*» er det altså ingen kommunikativ relevans i å bruke en underspesifisert form (altså en form muliggjort av en underordnet status), da det å bruke formen assosiert med statusen *fokusert* lar deg omtale det samme egget på det mest økonomiske og minst repetitive viset. Å bruke en bestemt NP her; «*Jeg har hverken sett eller rørt [egg-et / det]_i*», en form assosiert med den laverestilte kognitive statusen *unikt identifiserbar*, har altså ingen pragmatisk hensikt, men er likevel tillatt, da formen er tilstrekkelig informativ for å kommunisere det ønskede proposisjonelle innholdet.

Teorien introdusert i dette kapittelet vil brukes til å analysere problemene i de to elisiteringseksperimentene som introduseres i kapittel 3.

3 Tidligere forskning og GenVAC-eksperimentet

Eksperimentene som dannet utgangspunktet for PPI-eksperimentet i GenVAC var to eksperimenter utviklet av Linn Iren Rødvand til hennes masteroppgave *Empirical investigations of grammatical gender in American Heritage Norwegian* (2017). Som det utgår av avhandlingens tittel, var det ikke norsk, men såkalt *amerikanorsk* som var det primære forskningsobjektet i denne studien. Amerikanorsk er et arvespråk som snakkes av et lite antall etterkommere av nordmenn som emmigrerte til USA. språket et døende, og dets få talere har høy gjennomsnittsalder, varierende kompetanse og bruker det med varierende frekvens (Rødvand, 2017, s. 1). Før vi ser nærmere på GenVAC-eksperimentet, kommer det en kort gjennomgang av det av Rødvands to PPI-eksperimenter som har størst likheter med GenVAC-eksperimentet.

3.1 Rødvand, Eksperiment 1

Det første eksperimentet i Rødvands studie (heretter R1) hadde ett treningsobjekt³ og 11 testobjekter med varierende genus og animathet, og var utformet med hensikt om at informantene skulle produsere fire trykklette pronomen for hvert testobjekt. En idealisert gjennomføring av eksperimentet slik det beskrives i avhandlingen fremkommer i (3) på neste side.

³ Et treningsobjekt er identisk med testobjektene, men brukes for å la informantene lære seg eksperimentets format før man starter gjennomgangen av testobjektene. Produksjonene fra treningsobjektene inngår ikke i datagrunnlaget som skal analyseres.

Visuell stimuli: Informanten blir vist fire bilder av en gjenstand (her eksemplifisert av *portrett_N*). Bildene vises ikke sammen, men ett og ett, hver for seg.

Bilde: Hentet fra Rød Vand (2017, s. 37).

Forsker: *Hva er dette?*

Forventet svar 1: *Det er et_N portrett_N*

Forsker: *Hvor er portrettet_N?*

Forventet svar 2: *Det_N er i et tre* (forsker bytter til neste skjerm)

Forsker: *Hvor er portrettet nå?*

Forventet svar 3: *Det_N er i gresset nå* (forsker bytter til neste skjerm)...

Dette gjentas for de to siste skjermene. Eksperimentet har 11 testobjekter og kunne maksimalt elisitere 11 ubestemte nomenfraser (forventet svar 1), og 44 PPI-produksjoner (forventet svar 2, 3, 4, 5) per informant.

(3): Eksempelgjennomgang av det første av de to PPI-eksperimentene i Rød Vand (2017).

Som vi ser inneholder eksperimentet et spørsmål som ber informanten om å identifisere testobjektet, og dette elisiterer en ubestemt nomenfraser med foranstilt artikkel i ‘forventet svar 1’. I tillegg til å være et datapunkt i seg selv, bekrefter denne produksjonen at at informantene har den antatte koblingen mellom entitet og ordform, og den foranstilte artikkelen viser hvilket grammatisk kjønn denne ordformen har i informantens grammatikk. Dette tillater sammenlikninger av genuset uttykt på den foranstilte artikkelen; *en/ei/et* og de påfølgende pronomensformene; *han/hun/det/den*.

Dette eksperimentet hadde kun en begrenset evne til å elisitere trykkelette pronomen, og dette problemet gjorde seg spesielt gjeldende for de viktigste datapunktene, altså altså pronomen med referanse til inanimate objekter (PPI). Statistikk vedrørende disse problemene vises i (4):

	Elisert pronomen	Ikke elisert pronomen	Alle
Inanimat	240 (36%)	420 (64%)	660
Animat	365 (69%)	165 (31%)	530
Totalt	605 (51%)	585 (49%)	1190

(4): Antall- og prosentmessig fordeling av eliserte pronomen sammenliknet med det maksimale antallet produksjoner, fordelt på inanimate og animate testobjekter i R1. Tabellen er laget med utgangspunkt i fotnote 38 i Rødvand (2017, s. 47).

Som vi ser produserte R1 kun 605 av 1190 mulige datapunkter, som tilsvarer en total suksessrate på 51%, og kun 36% for inanimater. For tilfeller der det ikke ble produsert pronomen, nevnes de følgende feiltypene som de mest frekvente (Rødvand, 2017):

(5) Frekvente feilkilder i Rødvands datainnsamling

(i) Informant svarte med kun preposisjonsfrase (Ibid, s. 47):

Forsker: *Hvor er brødet hen?*

Informant: *På bordet*

(ii) Informant produserte definitivt substantiv istedenfor pronomen (Ibid, s.43):

Forsker: *Hvor er brødet hen?*

Informant: **Brødet** på bordet

(iii) Informant svarte med (tilsynelatende) subjektløs setning (Ibid, s. 47):

Forsker: *Hvor er kua nå?*

Informant: *[] går over veien*

Tidlig i datainnsamlingsprosessen forsøkte Rødvand å rette opp i slike feil ved å gi situasjonstilpassede tilleggsinstruksjoner, men dette resulterte ikke nødvendigvis i at påfølgende produksjoner inneholdt de ønskede personlige pronomenene. Eksempelvis kunne en korrigerende instruks ved tilfeller av (i), der informanten ble bedt om å «*svare med hel setning*», resultere i produksjoner som vist i (ii). Å gi informantene eksempler på hvordan de kunne svare var utelukket, da dette primer informantene, og fører til at datapunktet på forkastes. Modelleringer på engelsk ble unngått da risikoen for hvordan førstespråksmodelleringer kunne påvirke informantene var usikker (Ibid, s. 46).

Rødvand tok etter hvert en avgjørelse om å begrense bruken av slike tilleggsinstruksjoner (Ibid, s. 47). Årsaker som oppgis til dette er blant annet **i.** at slike instruksjoner ville kunne korrumpere dataens *naturlighet*, ved at de kan føre til økt selvovervåkning fra informantens side, **ii.** at dokumentasjon av *naturlig* produksjon av et døende språk som amerikanorsk har stor egenverdi, og at slik data vil kunne ha stor verdi for fremtidig forskning⁴ (Ibid, s. 43), og **iii.** å ikke gi informantene såkalt *språkangst*, der de eksempelvis vil kunne bli usikre og/eller føle seg inkompetente sammenliknet med morsmålstalere som gir kommentarene, som informantene gjerne betrakter som mer kompetent enn seg selv (Ibid, s. 45). På grunn av disse hensynene godtok hun å gi minimale instruksjoner og å få færre datapunkter.

3.2 GenVAC eksperiment 4

PPI-eksperimentet i GenVAC er det fjerde og siste produksjonseksperimentet som blir gjennomført under datainnsamling, og vil heretter bli referert til som E4. I motsetning til Rødvands informanter, som utelukkende var eldre arvespråkstalere med varierende kompetanse, er deltakerne i GenVAC 10-75 år gamle morsmålstalere av norsk, oppvokst i Norge.

Den største visuelle forskjellen mellom GenVAC E4 og R1, er at E4 bruker én firedelt skjerm som inneholder fire ulike bilder, heller enn fire individuelle skjermer, for å vise testgjenstanden i ulike situasjoner og på ulike steder. E4 har ett treningsobjekt (*egg_(N)*) og 24 testobjekter. For hver genuskategori er det seks inanimater (eks. *saks_(F)*), én ikke-menneskelig animat (eks. *ku_(F)*), og én menneskelig animat (eks. *prinsesse_(F)*), og eksperimentet vil, i likhet med R1, kunne elisitere fire pronomen for hvert testobjekt. Én idéell gjennomgang av eksperimentet vil altså maksimalt kunne gi 96 datapunkter for personlige pronomen, og 72 av

⁴ Et eksempel på verdien av slik upåvirket data, er produksjonene av de tilsynelatende subjektløse setningene som vist i (5). Dokumentasjon av slike tilfeller kunne eksponere et mulig behov for forskning på nullpronomen i amerikanorsk, og i arvespråk generelt (Rødvand, 2017, s. 47).

disse vil være PPI, altså med referanse til inanimat objekt, som er de viktigste datapunktene i en granskning av grammatisk kjønn.

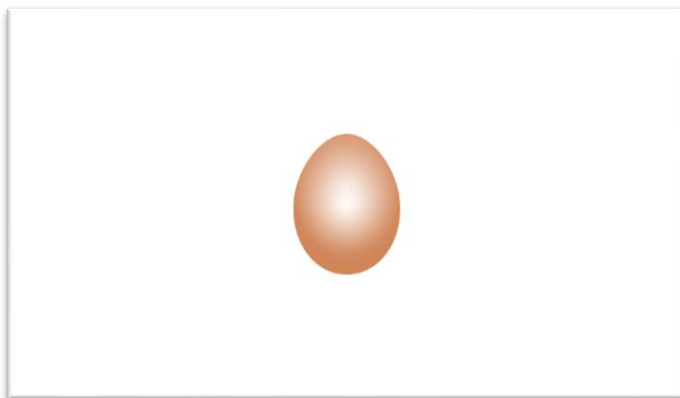
E4 har en ganske omfattende basisinstruks som gis til informantene før eksperimentet starter. I (6) vises en idéell gjennomføring av E4, før vi oppsummerer erfaringer ved gjennomføringer av eksperimentet og dets viktigste ulikheter fra R1.

(6) Eksempelgjennomgang GenVAC E4

Basisinstruks:

I denne øvelsen vil du først se et bilde av noe. Jeg spør deg hva du ser på skjermen, og du svarer på spørsmålet. Den neste skjermen du får se er delt i fire, og i hver av de fire delene vil gjenstanden du nettopp så befinne seg på ulike steder eller gjøre ulike ting. Da skal du beskrive hvert av de fire bildene i valgfri rekkefølge, men uten å bruke navnet på tingen.

Skjerm 1: Bilde av testobjekt (eksemplifisert med treningsobjektet egg_(N))

Forsker: *Hva ser du her?*

Forventet svar 1: *Jeg ser et_(N) egg_(N)*

Skjerm 2: Fire bilder av testobjekt i ulike situasjoner

Forsker: *Beskriv de fire bildene*

Forventet svar 2: *Det_(N) er i ei skjei, det_(N) er på et fat, det_(N) er i et kjøleskap, det_(N) er i et fuglerede*

(6): Eksempelgjennomgang av GenVAC E4 med treningsobjektet egg.

En statistisk oversikt over suksessraten til E1 og E4 – altså forholdet mellom *faktiske* datapunkter og det *maksimale* antallet datapunkter – er ikke tilgjengelig i skrivende stund, da datainnsamlingen fortsatt pågår. Det generelle inntrykket⁵ av datainnsamlingen utført hittil er at E4 har en suksessrate som er sammenliknbar med den for de øvrige GenVAC-eksperimentene, men at det er nødvendig med flere og mer omfattende forklaringer enn det vist i (6) for å få informantene til å forstå hva de skal gjøre. Informantene blir oftest forvirret av den delen av basisinstruksen, som sier at de «*skal beskrive bildene men uten å si navnet på tingen*». Spontane produksjoner av trykklett pronomen er sjeldent resultatet ved første gjennomgang av treningsobjektet, og det at den tiltenkte forståelsen blir opprettet hos informanten skjer oftest på én av tre måter:

- (i) Informanten blir forvirret av instruksen, men *gjetter* at hen kan bruke trykklett pronomen med tydelig usikkerhet, og får bekreftet at dette er korrekt av forsker.
- (ii) Informanten *gjetter feil*, og responderer med f.eks «*på det første bildet ligger den ovale gjenstanden som høna legger i en skei*». Dette er ikke *feil* i henhold til hva instruksen eksplisitt ber om, men *feil* i forhold til hva man *ønsker* at informanten skal forstå av instruksen. Forsker må så gi opp-til flere situasjonstilpassede tilleggsinstrukser som eksplisitt dreier seg om hva som er rett og galt å si. Dette gjentas til forsker kan bekrefte til informanten at den produserte formen er *korrekt*.
- (iii) Informanten stiller spørsmål ved instruksen før hen forsøker å utføre oppgaven. Forsker må gi opp-til flere situasjonstilpassede tilleggsinstrukser for å etablere ønsket forståelse.

Innstillingen rundt gjennomføringer av eksperimentet har vært at den ønskede forståelsen av eksperimentet skal opprettes hos informanten gjennom prøving og feiling på treningsobjektet *egg* før man starter på testobjektene. Dette er for å øke sannsynligheten for et høyt antall datapunkter.

Én oppgjort erfaring fra gjennomføringer av E4 som kan være verdt å merke seg, er at selv etter å ha forstått at det å «beskrive det d[e] ser, men **uten å si navnet på tingen**» betyr at de skal produsere ordformer som *han*, *hun*, *det* og *den*, hender det at de ‘glemmer seg ut’ og produserer bestemte nomenfraser, som «egget» istedenfor trykklett pronomen. Dette skjer

⁵ Dette generelle inntrykket er basert på undertegnede egne gjennomføringer av eksperimentet ved datainnsamling, arbeid med transkripsjon av eksperimentsgjennomføringene, og samtaler med de øvrige datainnsamlerene i prosjektet.

typisk etter at informantene har gjennomgått flere testobjekter og produsert fire personlige pronomen for samtlige av disse. Ved slike forkomster hender det ofte at informantene ‘tar seg selv’ i å gjøre feil, og selvkorrigerer: «Jeg ser *en kjole*[...] *den* er i skapet, så er *den* i senga, så henger *kjolen* til tørk.. nei *den* henger til tørk[...]

De mest vesentlige forskjellene mellom Rødvand-eksperimentet og GenVAC E4 ser ut til å dreie seg om graden av kompleksitet ved den innledende instruksjonen, og graden av villighet til å korrigere informantene når de ikke kommer med de ønskede produksjonene. Ulike forhold ved eksperimentenes respektive forskningsobjekter kan tenkes å ha gjort forutsetningene for å bruke slike instruksjoner bedre i GenVAC, altså at informantene i GenVAC er yngre førstespråkstalere, at risikoen for å påføre språkangst ikke er like stor, og at egenverdien til upåvirket data ikke er like stor. At GenVAC E4 har en vesentlig høyere suksessrate enn R1 ses på som en konsekvens av denne økte villigheten til å gi mer komplekse og potensielt påvirkende instruksjoner.

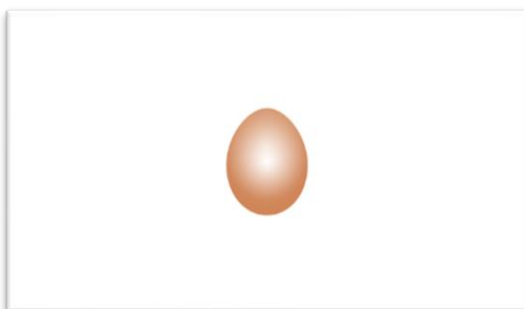
Å forsøke å forstå problemene til disse to eksperimentene i lys av teorien introdusert i kapittel 2, er tema for den påfølgende analysen i kapittel 4.

4 Hvorfor er det vanskelig å elistere trykklett pronomen?

4.1 Formens iboende problematikk

Gitthetshierarkiets krav for hva det innebærer at en entitet har den kognitive statusen *fokusert* er at den er den er den pågående diskursens hovedtema. Dette viser hvorfor kontekstene i både E4 og Rødvand-eksperimentene *muliggjør* bruk av trykklett personlig pronomen med entydig referanse til den avbildede entiteten: informanten vil ha *aktivert* og omtalt *én* entitet når informanten blir anmodnet av forsker til å beskrive de fire bildene på skjerm 2 (E4 er repetert uten basisinstruks i (7)). Problemene ved hverken E4 eller R1 dreier seg derimot ikke om å *muliggjøre* bruk av trykklett pronomen, men om å utelukke produksjon av andre former, assosiert med mindre restriktive kognitive statuser.

(7): Repetisjon av E4 uten basisinstruks

Skjerm 1

Forsker: *Hva ser du her?*

Informant: *Jeg ser **et egg***

Skjerm 2

Forsker: *Beskriv de fire bildene*

Informant: ***Det** er i ei skei*

***Det** er på et fat*

***Det** er i et kjøleskap*

***Det** er i et rede*

(7): Repetisjon av GenVAC E4 uten basisinstruks

Under følger en gjennomgang av hvorvidt og hvorfor nominale former muliggjort av laverestilte kognitive statuser enn *fokusert*, altså den statusen [det avbildede egget] vil ha når informanten bes om å beskrive de fire bildene på skjerm 2.

Uønskede produksjoner av de ulike demonstrativformene, assosiert med de kognitive statusene *kjent* og *aktivert*, vist i (8),

	Determinativ	Pronomen
Distal	<i>DET egget</i> (kjent)	<i>DET</i> (aktivert)
Proksimal	<i>Dette egget</i> (aktivert)	<i>Dette</i> (aktivert)

(8): Oversikt over ulike demonstrativer i norsk. Den kognitive statusen assosiert med formen står i parentes.

har ikke vært å observere i GenVAC, og Rødvand rapporterte heller ikke om problematikk med dem. Dette kan forklares av at det ikke er nødvendig eller relevant å kommunisere det som disse formene konvensjonelt sett signaliserer, altså at adressaten (altså forskeren) har representasjoner av entitetene i enten langtidsmindet (kjent), eller korttidsmindet (aktivert). Selv om tilfellet er at forskeren vil ha representasjoner av referenten i både korttids- og langtidsminne, vil det ikke være *nødvendig* å kommunisere dette for å gi en tilstrekkelig informativ beskrivelse av bildene på skjerm 2.

I tillegg brukes disse formene ofte for å referere til en synlig entitet som må skilles fra andre liknende entiteter som også er synlige. Dette gjøres ofte i kombinasjon med en pekende (*demonstrativ*) gest: «Jeg ser fire ulike egg; [DET *pek* egget] ligger i ei skei, [DET *pek*] ligger på et fat; [dette] ligger i kjøleskapet [...]». I og med at det i eksperimentssituasjonen vil være kommunisert og etablert at de ulike bildene viser det *samme* egget, vil bruk av disse formene kunne være misvisende, da de vil kunne tolkes som å implisitt si at bildene viser *ulike* egg, på tross av at det motsatte er etablert. Bruk av demonstrativer for å referere til testobjektet på bildene på skjerm 2 kan altså ses på som unødvendig og misvisende. Dette reflekteres av at produksjon av disse formene ikke har vært problematiske for hverken E4 eller R1.

Uønskede produksjoner av ubestemte nominalfraser med foranstilt artikkel, eks. «**et egg** ligger i skeia, så er **et egg** på fatet[...]», har heller ikke bydd på store problemer. Dette kan forklares av at denne formen ikke er *tilstrekkelig* informativ for at den entydig må tolkes som å referere til en spesifikk entitet som nylig ble introdusert i diskursen. På eksperimentets første skjerm blir det derimot elisitert en slik nominal form for å identifisere egget som befinner seg på skjerm 1, som svar på spørsmålet «*hva ser du her?*». I dette tilfellet er det passende å bruke en ubestemt nomenfrase, fordi det denne formen signaliserer er tilstrekkelig informativt svar på spørsmålet: å si «*Jeg ser et egg*», som svar på spørsmålet er relevant, fordi den nominale formen kun behøver å signalisere at «*jeg (informant) er stand til å identifisere entiteter av typen 'egg' når jeg ser dem*».

Kravene for å bruke trykklett pronomen er som nevnt oppfylt, og den eneste gjenværende formkategorien som da ikke er utelukket, er bestemte NP-er som «*egg-et*». Uønskede produksjoner av denne formen var, som nevnt i 3.1, en betydelig feilkilde i Rødvands første eksperiment, og forekommer også i GenVAC E4 på tross av at informantene blir instruert om å *ikke si navnet på tingen* i eksperimentets basisinstruks.

Slike bestemte NP-er muliggjøres av den at referenten har den kognitive statusen *unik* *identifiserbar* eller høyere, og signaliserer til adressaten at «*du er i stand til å identifisere denne bestemte entiteten*». For å være tilstrekkelig informativ når man referer til det avbildede egget i beskrivelsen av de fire bildene på skjerm to, er det et absolutt minimumsbehov at den brukte nominale formen signaliserer nettopp dette. Og selv om det mindre økonomisk og mer repetitivt å si «*egget er i ei skei, så er egget på et fat, så er egget i et kjøleskap, så er egget i et fuglerede*», istedenfor å bruke det trykklette pronomenet «*det*», vil slik gjentatt bruk av bestemte NP-er likevel gi en tilstrekkelig informativ beskrivelse av de fire bildene på skjerm 2, som ikke er misvisende.

I og med at entiteten [egget] har blitt *aktivert* og er hovedtema for diskurssituasjonen idet informanten blir bedt om å beskrive skjerm 2, oppfyller det kravene for å ha den hierarkisk høyeste statusen *fokusert*, som videre muliggjør bruk av trykklett pronomen, «*det*», for å referere til det. Denne formen signaliserer at «*den omtalte entiteten er tema for samtalen akkurat nå*», men som vi så i kapittel 2.3.1 er det vanskelig å tenke seg hvordan det skal gjøres nødvendig å signalisere akkurat dette, og sådan gjøre bruk av trykklett pronomen obligatorisk. I og med at *fokusert* er den hierarkisk høyeste statusen i gitthetshierarkiet, og fordi de seks statusene står i et omfattelsesforhold, vil det å bruke formen assosiert med denne statusen implisitt signalisere alt som signaliseres av alle de nominale formene hvis bruk er muliggjort av hierarkisk laverestilte statuser. Dette er illustrert i (9)

(9) Kognitiv Status → muliggjør «form» → formen signaliserer betydningen

- 6: Fokusert → «**det**» → [*Dette spesifikke egget*] er samtals hovedtema nå
- 5: Aktivert → «**Dette** (egget)» → [*Dette spesifikke egget*] er synlig eller nylig nevnt
- 4: Kjent → «**DET** egget» → Du kjenner til [*dette spesifikke egget*]
- 3: Unikt identifiserbar → «egg-et» → Du kan identifisere [*dette spesifikke egget*]
- 2: Referensiell → → Jeg referer til [et bestemt egg]
- 1: Type identifiserbar → «**et** egg» → Jeg og du kan identifisere entiteter av typen [egg]

En forms signaliserte betydning (lengst til høyre i (X)) **må** omfatte samtlige av underordnede signaliserte betydninger. Å referere til egget på skjerm to med det trykklette pronomenet «*det*» signaliserer altså at egget er tema for samtalen (fokusert); som må signalisere at egget er synlig eller nylig ble nevnt (aktivert); som må signalisere at adressaten kjenner til egget (kjent); som må signalisere at adressaten kan identifisere egget (unikt identifiserbar); som må signalisere at det refereres til et bestemt egg (referensiell); som forutsetter at at både taler og adressat kan identifisere entiteter av typen *egg* (unikt identifiserbar).

For at en form skal være tilstrekkelig informativ til å kunne referere til [det spesifikke egget som er tema for samtalen] idet informanten bes om å beskrive de fire bildene på skjerm 2, må den *minst* signalisere at det referes til [*en spesifikk entitet*] som adressaten er i stand til å identifisere. Dette innebærer at samtlige av formene assosiert med statusene fra *unikt identifiserbar* og oppover, er kandidater for bruk. Dersom det er etablert at de fire skjermene viser *det samme* egget, diskvalifiserer dette demonstrativformene assosiert med statusene *kjent* og *aktivert* (som vist i (8)), da disse har tilleggsbetydninger som vil kunne virke misvisende ved tilordningen av formens referanse.

Vi står da igjen med to nominale former som både er tilstrekkelig informative, og som samtidig ikke er potensielt misvisende, som kan brukes for å referere til egget på de fire bildene på skjerm 2, altså en nomenfrase med bestemthetssuffiks «egg-et», og det trykklette pronomenet «*det*». Det trykklette pronomenet er den mest økonomiske og minst repetitive av de to formene, og vil da *oftest men ikke alltid* bli brukt i slike situasjoner. Dette lar seg forklare av blant annet kvantitetsmaksimen og relevansprinsippet, og gjenspeiles i statistikk rundt hvilke nominale former som brukes for å referere til entiteter som har den kognitive statusen *fokusert*.

Det er dette som er problemet med å elisitere av trykklette pronomen: de er mer økonomiske og betydningsmessig identiske **alternativer** for å kommunisere en betydning som alltid vil kunne signaliseres med én eller flere underspesifiserte former *med* realisert substantiv. Det viktigste poenget som utgår av dette vedrørende *elisitering* av trykklette pronomen, er at man, uten å rette oppmerksomhet mot informantens språklige atferd, kun vil kunne konstruere en kontekst der produksjonen av pronomen er *sannsynlig*, men ikke tilnærmet obligatorisk, da det alltid vil finnes en annen nominal form som kan brukes for å kommunisere nøyaktig det samme, men på en noe mindre økonomisk måte.

4.2 Potensielle problemer ved eksperimentssituasjonen

Å elisitere optimalt *upåvirket* språkdata innebærer som nevnt å konstruere en kontekst som gjør de ønskede produksjonene tilnærmet obligatoriske, samtidig som å unngå å vektlegge informantens språklige atferd til den grad det er mulig. Da det alltid vil finnes et alternativ til å bruke trykklett pronomen, *må* verbal stimuli som gjør produksjon av denne formen *tilnærmet obligatorisk*, ha et element av *påvirkende kontroll* i seg, som altså vil kunne på bekostning av dataens naturlighet. Dette er fordi man hverken kan kommunisere at informanten *skal* bruke trykklett pronomen, og/eller at andre mulige former *ikke* skal brukes, uten å måtte rette noe oppmerksomhet mot informantens språklige atferd. Å la være å gjøre dette vil uunngåelig resultere i færre datapunkter, men disse kan til gjengjeld tenkes å være mindre påvirket. Dette illustrerer at man, ved elisitering av trykklette pronomen, ser ut til å måtte velge hvorvidt man vil prioritere å maksimere antallet datapunkter, eller dataens naturlighet, der det ene uunngåelig vil gå på bekostning av det andre.

Minimalistiske instruksjoner *men* få datapunkter er beskrivende for Rødvands eksperimenter. R1 hadde som nevnt en suksessrate på kun 36% for inanimater, og produksjoner av bestemte NP-er nevnes blant Rødvands mest frekvente feilkildene. Faktorer ved forskningsobjektet – at amerikanorsk er døende og lite dokumentert, og man har kun tilgang

på et fåtall eldre informanter med varierende og/eller begrenset kompetanse – førte her til at *all upåvirket data var verdifull* uavhengig av om den inneholdt produksjoner av trykklette pronomen. Disse forholdene kan ha begrenset både *muligheten til* og *verdien av* (i) å gi en kompleks basisinstruks for å utelukke alternative former, og (ii) å gi korrigerende instruks underveis. Disse forholdene kan tenkes å ha bidratt til at det initielle nivået av språklig selvbevissthet var høyt, da det å kommunisere med og bli observert av noen med norsk som morsmål er lite representativt for den typen situasjoner informantene vanligvis bruker språket.

Forutsetningene for datainnsamlingen i GenVAC – der språket det forskes på ikke er døende, og informantene har det som sitt ubestridte førstespråk – gir et annet utgangspunkt når det kommer til instruksjonenes potensielle kompleksitet og bruksområde. Å maksimere antallet datapunkter vil gi et bedre analytisk utgangspunkt, og tiltak som sørger for dette kan prioriteres i større grad. Dette kan både bety at forutsetningene for bruk av flere og mer komplekse instruks er bedre, *og* at en mer liberal tilnærming til potensielt påvirkende instruks kan være mer hensiktsmessig for datainnsamlingens formål.

Delen av E4s basisinstruks som sier «[...] da skal du beskrive det du ser **men uten å si navnet på tingen**» illustrerer dette, da en slik instruks retter eksplisitt oppmerksomhet mot informantens språklige atferd med den hensikt å maksimere antallet datapunkter. Basert på erfaring har instruks imidlertid kun en begrenset evne til å *umiddelbart* gjøre det den skal, altså gjøre produksjon av trykklett pronomen til det eneste gjenværende alternativet, ved å utelukke produksjon av konkurrerende nominale former. Det vanligste resultatet er derimot at informanten blir forvirret, og at det må til en kombinasjon av prøving, feiling, og situasjonstilpassede instruks, som retter *mer* oppmerksomhet mot informantens språklige atferd, før den tiltenkte forståelsen av hva som skal gjøres oppstår.

Iboende kvaliteter til den nominale formen *trykklett pronomen* medfører altså at den ikke lar seg elisitere forutsigbart, uten at man delvis må bryte med noe som *kan* ses på som et iboende prinsipp for hva det å *elisitere* språkdata innebærer, altså det å ikke rette eksplisitt oppmerksomhet mot informantens språklige atferd. Summen av de teoretiske betraktningene og erfaringene som ligger til grunn for dette funnet kan informere hvordan GenVAC E4 kan endres, og hvordan fremtidige eksperimenter som elisterer trykklette pronomen kan utformes. Dette er tema for kapittel 5.

5 Hvordan bør trykklette pronomen elisiteres?

Hva det innebærer å forbedre et elisiteringseksperiment designet for å elisitere en ordform som har en slik iboende problematikk ved seg, avhenger av faktorer ved forskningsobjekt, informanter og hvilke analysemetoder man vil anvende. Villighet til å eksplisitt påvirke informantens språklige atferd vil gi flere datapunkter, men risikere å påvirke dataen ved å gjøre informantene selvbevisste og selvovervåkende. Dersom den høyeste prioriteten er å maksimere antallet datapunkter, som je vil gå ut ifra er tilfellet for E4, vil eventuelle forbedringer da innebære å fortsette å gi en kontrollerende og påvirkende instruks som sørger for produksjon av personlige pronomen og utelukker bestemte NP-er, men på *det minst problematiske viset*. Endringer av E4 der det tas høyde for dette foreslås i 6.1.

Eksperimentformatet som foreslås i 6.2 er inspirert av E4, men utformes med utgangspunkt i at det *ikke* skal brukes en instruks som retter oppmerksomhet mot informantens språklige atferd. I tillegg skiller dette eksperimentformatet seg fra E4 på noen punkter som gjør det enten vanskelig og/eller problematisk å innføre endringene i E4 på inneværende tidspunkt. Eksperimentformatet og resonnementet i 6.2 retter seg altså hovedsaklig mot fremtidig elisitering av trykklette pronomen.

5.1 Endringer av E4

E4 sitt største problem er trolig den delen av basisinstruksen der informantene blir fortalt at de, når de får se den firedelte skjermen, skal «beskrive hva som skjer, **men uten å si navnet på tingen**». En mulig forbedring er derfor å endre instruksens form og/eller bruksområde for at den enklere skal forstås på det tiltenkte viset. De tre første endringsforslagene dreier seg ikke direkte om instruksen, men kan tenkes bidra til å skape et bedre utgangspunkt for at mindre problematisk og mer lett-forståelig instruks skal kunne gis. Det fjerde endringsforslaget dreier seg om selve instruksen og tar høyde for at de tre første endringene helvis eller delvis er innført.

Endring 1: Treningsobjekter

E4 har kun ett treningsobjekt i sin foreløpige form. Til sammenligning har, de andre, mer forutsigbare elisiteringseksperimentene i GenVAC henholdsvis tre og to slike⁶. Å inkludere flere treningsobjekter for E4 er en enkel måte å gi bedre forutsetninger for å sørge for at

⁶ Disse er ikke gjennomgått i oppgaven. E1 elisiterer bestemte og ubestemte NP-er i entall, «*en rød fisk – den røde fisken*», og har tre treningsobjekter; E2 elisiterer ubestemte og bestemte flertallfraser «*røde fisker – de røde fiskene*» og har tre treningsobjekter; E3 elisiterer foranstilte og etterstilte possessiver; «*min fisk – fisken min*», og har to treningsobjekter.

informanten har riktig forståelse av eksperimentet før man starter gjennomkjøringen av testobjektene.

E4s treningsobjekt er som nevnt det inanimate intetkjønnsnomenet *egg*_(N). Å velge **menneskelige animater** som nye treningsobjekter kan være hensiktsmessig, da det i samtlige norske dialekter vil bli brukt pronomensformer som samsvarer med entitetens *referensielle* kjønn i omtalen av slike. Eksempelvis er *hun*_(F) er den forventede formen brukt for å referere til *ei heks*⁷ for samtlige dialekter, da entiteten har *referensielt* hunkjønn, og vil bli brukt uavhengig av hvorvidt det pågår en reduksjon i dialektens system for *grammatisk* kjønn. Slike treningsobjekter kan tenkes å gi bedre muligheter når det kommer til å videreutvikle informantinstruksen, noe vi kommer tilbake til i endring 4.

Endring 2: Utfør PPI-eksperimentet først

Et situasjonselement som kan tenkes å ha en passiv påvirkning på eksperimentets problemer, er at E4 er det fjerde og siste eksperimentet som utføres ved datainnsamling, da alle de tre andre eksperimentene elisterer ulike nominalfraser former *med* realisert substantiv. Etter å ha gjennomført de tre øvrige eksperimentene vil informantene da ha produsert cirka 250 nomenfraser *med* realisert substantiv, noe som kan øke behovet for å presisere at de nå *ikke* skal produsere slike fraser, da de ved starten av E4 kan ha utviklet antakelser om at de skal fortsette å produsere fraser med realisert substantiv. Å kvitte seg med slike den potensielle påvirkningen fra slike forhåndsantakelser ved å utføre PPI-eksperimentet først kan tenkes å være hensiktsmessig i seg selv i tillegg til at det vil kunne bedre forutsetningene for å gi en effektiv instruks for å utelukke produksjon av uønskede former.

Endring 3: Oppmuntre til å tematisere adverbial

Å oppmuntre informantene til å snakke på et mindre kunstig og repetitivt vis, med en mer realistisk *flyt*, vil kunne være heldig for å rette informantenes fokus mer i retning av den visuelle stimulien og da potensielt *vekk* fra deres egen språklige atferd. En måte å gjøre dette på kan være å instruere informantene om å innlede setningene med adverbial, som vist til høyre i (10).

⁷ I skrivende stund har *heks* blitt lagt til som ekstra treningsobjekt i E4, og blir brukt ved datainnsamling i GenVAC.

(10)

Tematisert Subjekt:

Det er i skeia
Det er på tallerken
Det er i kjøleskapet
Det er i fugleredet

Tematisert adverbial:

Først ligger det i skeia,
så ligger det på fatet,
så er det i kjøleskapsdøra,
og så er det i fugleredet

Erfaring fra gjennomføringer av E4 tilsier at frekvensen av han- og hunkjønnspromenenene *han* og *hun* med referanse til inanimater øker når pronomenssubjektet ikke er tematisert, og at forekomster av *den* blir mer frekvente når pronomenssubjektet er tematisert, for informanter som veksler mellom å bruke *den* og *hun/han* i omtalen av inanimater. En instruks som oppmuntrer informantene til å formulere seg på dette viset har allerede blitt innført i eksperimentet, og blir tatt i bruk under gjennomføringer av E4 i datainnsamling for GenVAC.

Endring 4: Modellere ønsket svar for animat treningsobjekt

Det nåværende tilfellet for eksperimentets instruks er at den (i) retter oppmerksomhet mot språklig atferd, og (ii) forårsaker forvirrelse som må rettes opp ved å rette *mer* oppmerksomhet mot språklig atferd. Vi kan gå ut ifra at skyldes at instruksjonen er formulert som en anmodning å *ikke* gjøre en ting (si navnet på tingen), når man egentlig vil at informanten skal gjøre noe annet (produsere personlig pronomener).

Vi har sett at det å rette noe oppmerksomhet mot språklig atferd ikke kan unngås dersom man ønsker å maksimere antallet datapunkter. Spørsmålet er da hvorvidt det finnes mindre forvirrende, tidkrevende og problematiske måter å gjøre dette på. Noe som kan vurderes, er å modellere et ønsket svarformat for informanten *før* en slik instruks gis, og/eller eventuelt å kun gi en slik instruks som reaksjon på at informanten produserer en uønsket form.

Å modellere ønsket svarformat med trykklett pronomener med referanse til et *inanimat* han- eller hunkjønnspromenen er imidlertid utelukket, da dette vil kunne resultere i priming av PPI, som er det forskerene ønsker å undersøke. Det er derimot ukontroversielt å regne med at folk med norsk som morsmål vil referere til en menneskelig animat som *Trollmann*_(M) med pronomensformen *han*_(M), men da på grunn av nomenets referensielle kjønn, heller enn det grammatiske. En idé er da at forsker gjennomfører en modellering av eksperimentet for et slikt treningsobjekt (11) *før* det blir gitt en eventuell instruks for å utelukke produksjon av bestemte NP-er.

- (11) Forsker: *Her ser jeg [en trollmann]_i*
Forsker: *Først flyr han_i over trærne, så klapper han_i en katt [...]*

En slik modellering trenger ikke å være problematisk da den, basert på det vi vet om trykklett pronomer brukt for å referere til menneskelige animater, kun innebærer bruke samme ordform som informanten selv ville brukt, uavhengig av hvilken dialekt informanten snakker.

På tross av at man gjennomfører en slik modellering vil man ikke utelukke produksjon av bestemte NP-er. I og med at den tenkte settingen for denne modelleringen er at informanten ikke har gjennomført andre eksperimenter i forkant, kan man derimot anta at risikoen for *feilproduksjoner* av bestemte NP-er er lav. Hvorvidt og hvordan man vil bruke en instruks for å unngå produksjoner av former med realisert substantiv etter modelleringen, kan tenkes å innebære følgende alternativer:

- (i) Fullstendig la være å bruke en slik instruks, med risiko for noe færre datapunkter.
- (ii) Kun bruke en slik instruks som reaksjon på at informanten produserer fraser med synlig substantiv. Da vil man sannsynligvis ha korrekte tilfeller å vise tilbake til der informanten selv gjorde rett. I verste fall kan man vise tilbake til at «han», og ikke «trollmannen», ble brukt i modelleringen.
- (iii) Alltid gi en slik instruks umiddelbart etter man har modellert ønsket svarformat.

Modellering for menneskelig animat treningsobjekt har i skrivende stund blitt tatt i bruk ved datainnsamling i GenVAC, for det nye treningsobjektet *heks*_(F).

5.2 Et alternativt eksperimentsformat

Dette delkapittelet retter seg i hovedsak mot design av fremtidige eksperimenter. Det foreslåtte eksperimentformatet tar sikte på å elisitere trykklette personlige pronomer uten å hverken modellere ønsket svar eller å gi en instruks som retter oppmerksomhet mot informantens språklige atferd. Punktene som skiller dette eksperimentet fra E4 *kan* fungere som endringer av E4, men vil kunne være vanskelige og/eller problematiske å innføre av ulike årsaker: E4 i sin nåværende form har blitt brukt i mye datainnsamling, og det vil kunne være problematisk å innføre for store endringer i eksperimentet midtveis i datainnsamlingprosessen.

Med teori og statistikk har vi etablert at den nominale formkategorien *trykklett personlig pronomer* vil bli brukt dersom formens referent er entydig, ikke i *alle* tilfeller, men i en vesentlig majoritet av slike tilfeller. Et mulig problem her er at kommunikasjonsprinsippene som ligger bak dette, i hovedsak retter seg mot mer ‘autentiske’

kommunikasjonssituasjoner fra *den virkelige verden*, ikke kunstige eksperimentssituasjoner. Antakelsene om at språkbrukere flest vil velge å benytte seg av personlige pronomen over andre former dersom dette er mulig kan altså tenkes å være mer gjeldende for mer virkelighetsnære diskurssituasjoner: I en 'vanlig samtale' er det med andre ord verken økonomisk, relevant eller realistisk at noen brukerformen *definit NP* til å referere til én og samme entitet opp-til fire ganger etter hverandre, og man kan regne med at *et uvisst antall* personlige pronomen vil bli tatt i bruk dersom det var behov for å gjøre dette i mindre kunstige og kontrollerte situasjoner.

Av dette kan det utgå at en eksperimentssituasjon der det er nødvendig å referere til samme entitet flere ganger, der det pålegges et minimalt nivå av *kontroll* av informantens språklige produksjon for å sørge maksimal grad av *realisme*, kan kunne ha en *forutsigbar evne* til å elisere et *uforutsigbart antall* upåvirkede trykklette personlige pronomen. For at dette skal godtas er det med andre ord nødvendig å nedjustere en eventuell forventning om et eksakt antall produserte pronomen for hvert testobjekt, men per undertegnedes intuisjoner kan mellom 2 og 5 mindre påvirkede produksjoner per testobjekt gi et vel så godt analytisk grunnlag som nøyaktig 4, mer påvirkede produksjoner. Dette kan ses i sammenheng med idéen fra kapittel 2.1.2 om at det finnes et idéelt forhold mellom kontroll og realisme for elisitering av visse lingvistiske produksjoner: for å elisere upåvirkede trykklette pronomen kan det potensielt lønne seg å legge mindre kontrollerende rammer på informantens språklige atferd, da språkbrukere flest foretrekker å bruke trykklett personlige pronomen i realistisk diskurs, dersom forutsetningene for bruke denne formen er møtt.

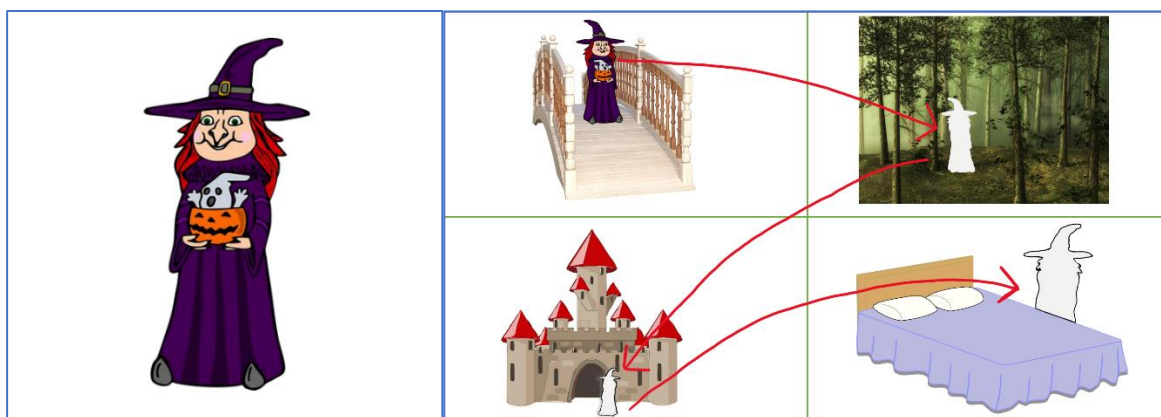
Eksperimentformatet foreslått i (12) er utformet for å maksimere graden av realisme, og tar høyde for at det ikke blir gjennomført andre eksperimenter i forkant, og at eksperimentet har mellom 3 og 5 treningsobjekter.

(14): Elistering av trykklett pronomen med dynamisk stimuli

Basisinstruks:

I denne øvelsen vil du først se et bilde av noe. Jeg spør deg hva du ser på skjermen, og du svarer på spørsmålet.

Den neste skjermen du får se, er delt i fire. Gjenstanden eller skapningen som du identifiserte på forrige skjerm, vil befinne seg i én av de fire delene, og vil så bevege seg mellom de fire delene på ulike måter. Mens dette pågår, skal du beskrive gjenstandens bevegelser og plassering med hele setninger.

T.v; Skjerm 1 med statisk avbildning av testobjekt. T.h; skjerm 2, med røde piler som illustrer testobjektets tenkte bevegelser. Heksesjablongene er ikke permanente, men representerer heksa sine tenkte midlertidige posisjoner.

Skjerm 1 (Til venstre):

Forsker: *Hva ser du her?*

Forv. svar: *Jeg ser [ei/en] heks.*

Skjerm 2 (Til høyre):

Forsker: *Og nå skal du beskrive bevegelsene*

Forv. svar: *Først står **heks**[-a/-en] på ei bro... så går **hun** ut i skogen... nå flyr **hun** ned foran slottet... og så går **hun** og legger seg*

Instruksjonen om å beskrive bevegelsene og plasseringene til gjenstanden legger ikke strengt fastsatte rammer på informantens produksjon, og kan realiseres på en rekke ulike vis. Idéen er at den mer dynamiske og uforutsigbare visuelle stimulien på skjerm 2 – der testobjektet nå beveger seg mellom skjermene, på ulike måter, og i et uforutsigbart mønster – fører til at informanten må fokusere mer på det hen ser enn det hen selv sier, da beskrivelser av testobjektets bevegelser *må* komme som *spontane reaksjoner* på det som observeres. At

testobjektet hele tiden beveger seg, skaper et stadig behov for å referere til det, og sørger samtidig for at det forblir den eneste *fokuserte* entiteten i diskursen. Dette, i kombinasjon med at informanten ikke vil være påvirket av andre eksperimenter, burde i teorien ha en forutsigbar evne til å sørge for et *uvisst* antall produksjoner av trykklette pronomen, *uten* at man hverken behøver å modellere ønsket svarformat eller kommentere ved informantens språklige atferd, i kraft av at den konstruerte diskurssituasjonen er mer reaktiv og virkelighetsnær.

6 Konklusjon og oppsummering

Så; hvorfor er det vanskeligere å elisitere trykklette personlige pronomen enn andre nominale former?

Det generelle svaret på denne problemstillingen kan oppsummeres på følgende vis: Trykklett personlige pronomen er den mest økonomiske nominale formen i norsk, og blir brukt i den store majoriteten av tilfeller der visse kriterer er møtt, altså at entiteten formen refererer til har den mest restriktive kognitive statusen i gitthetshierarkiet, *fokusert*. Trykklett pronomen signaliserer at referenten er diskursens hovedtema i inneværende øyeblikk, men det virker hverken mulig eller hensiktsmessig å forsøke å gjøre det *nødvendig* å signalisere dette. Det vil i tillegg alltid være minst én alternativ nominal form *med* realisert substantiv som også vil være tilstrekkelig informativ for å referere til en fokusert entitet. Da trykklett pronomen alltid vil være den mest økonomiske av de alternative nominale formene, vil dette, under normale omstendigheter, brukes i den store majoriteten av tilfeller der bruk av formen er tillatt, men **det vil aldri være obligatorisk å bruke trykklette pronomen for å være tilstrekkelig informativ.**

Å elisitere språkdata innebærer å konstruere en situasjon som gjør en viss verbal produksjon tilnærmet obligatorisk. For nominale former kan dette innebære å konstruere en kontekst der det kun er produksjon av den nominale formen man ønsker data på som kan brukes for å gi et relevant respons på eksperimentets stimuli. Dersom man betrakter det å ikke rette oppmerksomhet mot informantens språklige atferd som et ideal ved elisitering, blir problematikken ved elisitering av trykklette pronomen åpenbar: man kan ikke være helt sikker på produksjon av personlig pronomen, da det alltid vil være én eller flere mindre økonomiske men tilstrekkelig informative former med realisert substantiv. For å utelukke produksjon av alternative former, kommer man seg ikke rundt det å bryte med idealet om å ikke rette oppmerksomhet mot informantens språklige atferd.

Hvorvidt man *burde* bryte med dette idealet, avhenger av samspillet mellom faktorer ved blant annet forskningsobjekt, informanter, og krav til struktur i dataen, og må vurderes for hvert enkelt tilfelle. Dette illustreres av PPI-eksperimentene i Rødvand (2017) og GenVAC; Rødvand hadde gode argumenter for å gå for en tilnærming med minimal risiko for å påvirke dataen, mens GenVAC kan tenkes å være et tilfelle der det er mindre problematisk å rette noe oppmerksomhet mot informantenes språklige atferd, for å maksimere datatilfanget.

Basert på disse funnene ble det foreslått noen mindre endringer av PPI-eksperimentet i GenVAC. Til slutt ble det også foreslått et eksperimentformat som kan ha en *forutsigbar evne til å gi et uforutsigbart antall* produksjoner av trykklette pronomen, uten å verken modellere eller kommentere ved informantens språklige atferd.

Referanseliste

- Berko, J. (1958). The child's learning of English morphology. *Word*, 14(2–3), 150–177. <https://doi.org/10.1080/00437956.1958.11659661>
- Borthen, K. (2022). Hvordan vise til ting i verden? Referanse og referansetilordning. [Manuskript]
- Busterud, G., Lohndal, T., Rodina, Y., & Westergaard, M. (2019). The loss of feminine gender in Norwegian: a dialect comparison. *The Journal of Comparative Germanic Linguistics*, 22(2), 141–167. <https://doi.org/10.1007/s10828-019-09108-7>
- Fretheim, T., Borthen, K., & Brøseth, H. (2010). Introduction: Linguistic and cognitive aspects of reference. *Journal of Pragmatics*, 42(7), 1765-1769.
- Faarlund, J. T., Lie, S., & Vannebo, K. I. (1997). *Norsk referansegrammatikk*. Universitetsforlaget
- Gillioz, & Zufferey, S. (2020). *Introduction to experimental linguistics*. ISTE, Ltd. ; John Wiley & Sons, Incorporated.
- Grice, H. P. (1989). *Studies in the Way of Words*. Harvard University Press.
- Gundel, H. N. & Zacharski, R. (1993). Cognitive Status and the Form of Referring Expressions in Discourse. *Language*, 69(2), 274–307. <https://doi.org/10.2307/416535>
- Hårstad, S., Lohndal, T., & Mæhlum, B. (2017). *Innganger til språkvitenskap: teori, metode og faghistorie*. Cappelen Damm akademisk.
- Kjøll, & Falkum, I. L. (2014). Kognitiv pragmatikk og relevanstheori. *Norsk lingvistisk tidsskrift : NLT*, 32(2), 173.
- Ringdal, K. (2018). *Enhet og mangfold: samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode* (4. utg). Fagbokforlaget.
- Rodina, Y. & Westergaard, M. (2015). Grammatical gender in Norwegian: Language acquisition and language change. *Journal of Germanic Linguistics* 27(2): 145–187.
- Rødvang, L. I. S. (2017). *Empirical investigations of grammatical gender in American Heritage Norwegian* [Masteroppgave]. Universitetet i Oslo.
- Sollid, H. (2002). Om observatørens paradoks. *Målbryting*, 6. <https://doi.org/10.7557/17.4758>
- Sperber, D. & Wilson, D. (1986/1995). *Relevance: Communication and Cognition*. Blackwell.

Wolleb, A. (2015). *Syntactic representations in the bilingual mind: the role of executive function and pragmatics in cross-language priming*. [doktorgradsavhandling]. UiT Norges arktiske universitet.

Áfarli, T. A. & Eide, K. M. (2003). *Norsk generativ syntaks*. Novus.